

Fravær og mistrivsel i skolen

Tilstedeværelsen i skolen er for en gruppe elever så udfordret, at deres fravær er bekymrende både for deres trivsel og videre skolegang. En tidlig opsporing og igangsættelse af indsatser er nødvendig for at undgå, at fraværs mønsteret eskalerer.

JOHANNE JEPPESEN LOMHOLT

Adjunkt
Psykologisk Institut
Aarhus Universitet
E-mail: johanhj@psy.au.dk

Størstedelen af alle elever vil have fravær i løbet af deres skoletid. I gennemsnit er en dansk elev fraværende fra skolen 11 skoledage om året, hvilket udgør 5,6% af alle skoledage. Dette tal har været stabilt de seneste år. Dog viser fraværstallet fra det seneste skoleår, at flere elever end tidligere har mere end 5% fravær, og at 14% af de danske elever har mere end 10% fravær på et skoleår. Skolefraværet er stigende, i takt med at eleverne bliver ældre, og især i klasserne i udskoling ses en stigning i fraværet hos eleverne (Undervisningsministeriet, 2017).

For størstedelen af alle elever er deres fravær ikke problematisk og er ofte grundet af eksempelvis influenza eller familieferier uden for skolernes fastsatte ferier. Men for en mindre gruppe af elever er deres fravær af en sådan karakter, at det er bekymrende. Mere omfattende fravær fra skolen har på kort sigt sammenhæng med lavere fagligt niveau samt dårligere social trivsel. På lang sigt er øget skolefravær forbundet med risiko for senere at droppe ud af uddannelsessystemet, og dermed øget forekomst af de konsekvenser dette kan have herunder akademiske, økonomiske, sociale og sundhedsmæssige problemer (Baxter, Royer, Hardin, Guinn & Devlin, 2011; Carroll, 2010; Evans, 2000; Kearney, 2008b).

Opsporing af problematisk skolefravær

Det er udfordrende at fastsætte, hvornår skolefravær har noget et sådan niveau, at det er problematisk for det enkelte barn. Ifølge den anerkendte skolefraværskforsker C.A. Kearney kan skolefravær blive kategoriseret som værende problematisk, hvis det enten er a) massivt, men i en kortere periode (minimum 25% fravær i to uger), b) mindre massivt, men over en længere periode (minimum 10% fravær over en 15 ugers periode og/eller 3) elevens adfærd ved at skulle i skole er forbundet med massiv vægringsadfærd, som indvirker på eleven eller familiens hverdag. Skolevægringsadfærden skal have fundet sted i minimum to uger (Kearney, 2008a). Det vigtigste i denne definition er både, at der inkluderes forskellige frekvenser af fravær, samt at massiv skolevægringsadfærd, der har en signifi-

kant indvirkning på familielivet, også inkluderes. Ofte ses det, at skolevægringsadfærden fører til mere omfattende skolefravær, da familierne ikke kan blive ved med at håndtere barnets modstand mod at komme i skole.

I nationale sammenhænge er der ikke en fast definition for, hvornår fravær er problematisk, men Aarhus Kommune er et eksempel på en kommune, som har udarbejdet en definition for, hvornår fravær kræver ekstra opmærksomhed. I følge deres definition er elevernes fravær problematisk, når de lever op til minimum en af følgende parametre: a) Fire eller flere fraværstilfælde den seneste måned, b) 10 % ulovligt fravær den seneste måned, c) 11 eller flere fraværstilfælde det seneste skoleår, d) 10 % samlet fravær det seneste skoleår (Aarhus Kommune, 2017b)

Disse fire parametre er udarbejdet med den hensigt at kunne opdage problematisk fravær tidlig i forløbet samt opdage fraværsmønstre hos den enkelte elev, hvor elevens fravær er kendetegnet ved at være gentagende, eksempelvis de samme dage. Derudover har parametrene ligeledes fokus på mængden af fravær, herunder fravær som er karakteriseret som ulovlig, hvilket vil sige fravær, som hverken skole eller forældre er bekendte med årsagen hertil, eller hvor forældrene ikke har fået godkendt, at eleven kan få fri. Der formidles månedligt en rapport til kommunens skoleledere, hvori der fremgår en oversigt over de af skolens elever, som opfylder kriterierne for opmærksomhedskrævende fravær og ud fra hvilke af de fire ovenstående parametre. I 2015 havde 18% af eleverne i Aarhus Kommune opmærksomhedskrævende fravær (Aarhus Kommune, 2017a). Om den opmærksomhedskrævende fravær skal ses som værende bekymrende for eleven, er en opgave for skolens ledelse i samarbejde med klassens lærere at vurdere. Den systematiske tilgang til opsporing af skolefravær er vigtigt i forhold til at kunne i gang sætte tidlige indsatser. En tidlig indsats øger mulighederne for, at kunne hjælpe barnet til normal skolegang, da risikoen for at fraværet påvirker både barnets faglige niveau,

samt sociale tilknytning til klassen kan være stigende i takt med den øgede skolefravær.

Indsatser i forhold til skolefravær - evidensgrundlag

Der er multiple risikofaktorer for skolefravær. Nogle faktorer er relateret til det individuelle barns psykiske og fysiske trivsel, herunder angst og depressive symptomer, adfærdsproblemer, samt kronisk sygdom. Andre faktorer er mere relateret til familiesystemet, herunder forældrenes sygdom og socioøkonomiske faktorer. Også faktorer relateret til skolen, såsom skolehjem- samarbejde og trivslen i klassen kan have en indvirkning (Kearney, 2008b). Det er derfor vigtigt at have dette multifaktorielle perspektiv, når indsatser igangsættes med henblik på at reducere barnets skolefravær.

Hos en mindre gruppe af elever med skolefravær vil deres fravær være motiveret af forældrene, hvor barnet ikke har en regulær skolegang, da det blive tilbageholdt fra skolen af forældrene. I størstedelen af tilfælde med elever med problematisk fravær vil fraværet dog være motiveret af eleven selv. Traditionelt har indsatser for elever med problematisk skolefravær været fokuseret på to typer af elevadfærd. Den ene har været fokuseret på elevens skolevægringsadfærd. En adfærd, som oftest er relateret til adfærd grundet forskellige angstproblematikker og generelt negative emotioner forbundet med skolegangen. Den anden type adfærd har været relateret til elevmotiveret fravær omtalt som truancy, som dækker over fravær, som er karakteriseret som ulovligt og hemmeligt. Truancy er ofte blevet forbundet med adfærdsforstyrrelser hos eleven (Kearney, 2008b), som søger mere positiv forstærkende aktiviteter uden for skolen oftest på grund af kedsomhed i skolen (Havik, Bru & Ertesvåg, 2015). Studier, som har fokuseret på evidens bag indsatser til problematisk fravær, har derfor været rettet mod hhv. skolevægringsadfærd eller truancy.

I et systematisk review med fokus på indsatser rettet mod truancy identificeredes 16 studier, hvoraf de fem havde et randomiseret kontrolleret design, og resten var kvasi-eksperimentelle studier. De inkluderede studier blev medtaget i en meta-analyse, som viste en generel effekt i forhold til at reducere skolefravær med en moderat og signifikant gennemsnitlig effekt størrelse ($g = .46$). Den gennemsnitlige forbedring af fravær var efter indsatsen på 4,7 dage. Trods denne forbedring sås der i 15 ud af de 16 studier stadig gennemsnitligt fravær på over 10% hos de deltagende elever. De inkluderede studier var generelt præget af samples med få deltagere og stor grad af heterogenitet i forhold til effekt størrelser. Der var ligeledes stor forskel på indsatsernes form, indhold og omfang. Der blev ikke fundet forskel på effekten alt efter type af indsats, og hvilken setting den tog udgangspunkt i (f.eks. skole-baseret eller en juridisk setting). De manglende forskelle kan dog også være påvirket af for få inkluderede studier. Overraskende nok blev der i meta-analysen heller ikke fundet forskel på effekten, alt efter om indsatserne var meget omfangsrige og inkluderede multiple settings eller mere simple indsatser. Dette indikerer, at indsatser ikke behøver at være meget komplekse for at have en positiv indvirkning på fravær (Maynard, 2012).

Der er større overlap i mellem typer af indsatser med fokus på skolevægringsadfærd. I et systematisk review, som inkluderede seks studier med et randomiseret, kontrolleret design og to kvasi-eksperimentelle studier, indeholdte indsatserne hos alle studier på nær et elementer fra kognitiv adfærdsterapi. Også i dette systematiske review blev der foretaget en meta-analyse, som viste en generel effekt i forhold til at reducere skolefravær med en moderat og signifikant gennemsnitlig effekt størrelse ($g = .54$) (Maynard, 2015). Også her var de inkluderede studier præget af små sample størrelser og metodiske problemer i forhold til stor variation i typen af kontrolgruppe. Den kliniske betydning af effekten i forhold til den reelle reduktion i fravær hos deltagerne blev ikke undersøgt.

I begge systematiske reviews var de inkluderede studier primært amerikanske. Der foreligger p.t. desværre ingen studier, hvor effekten af indsatser igangsæt i en dansk kontekst er evalueret.

En funktionel tilgang til skolefravær

Den dikotome opdeling af indsatser med fokus på enten elever med skolevægringsadfærd eller truancy adfærd bliver udfordret ved overlap mellem de to typer af adfærd. Et studie fandt, at en subgruppe af elever levede op til kriterierne for både skolevægring og truancy, hvorfor de konkluderede, at skolevægring og truancy er distinkte fænomener, men samtidig ikke indbyrdes uforenelige (Egger, Costello & Angold, 2003). Samtidig vil en gruppe af børn ikke udvise de symptomer, som ofte er relateret til skolevægring eller truancy, og vil derfor ikke kunne inddeles i nogle af kategorierne (Kearney & Albano, 2004).

Derfor er en mere funktionel tilgang blevet udviklet. I den funktionelle tilgang er fokus på den funktion, fraværet har for den enkelte elev samt motivationen for at være fraværende. En sådan funktion vil kunne være karakteriseret ved negative faktorer, hvor det er det at komme i skolen, som vækker negative emotioner hos det enkelte barn. Det kunne eksempelvis være det at skulle indgå i sociale sammenhænge med andre elever, som er udfordrende eller mere specifikt nogle bestemte situationer i skolen, som vækker ubehag, såsom oplæg, prøver/test eller bestemte fag. For mange elever vil fraværet også have en positiv funktion. Et eksempel på dette vil kunne være at være hjemme hos sine forældre og de goder, der ligger i det, såsom at kunne sove længe, spille computer, se fjernsyn og samvær med forældrene. For en gruppe af elever vil en positiv funktion ved fraværet også være, at de kan opholde sig andre steder end på skolen og mødes med venner (Kearney, 2008b). En effektiv fraværindsats skal helst kunne arbejde med de forskellige funktioner, som fraværet har for det enkelte barn på tværs af de problematikker, barnet ellers udviser. Dette stiller også krav til indsatsens fleksibilitet, så den kan rumme den problematiske fraværsgruppes heterogenitet.

Et eksempel på en sådan indsats er Back2School, som vi på Aarhus Universitet undersøger effekten af i samarbejde med Aarhus Kommune og Innovationsfonden. Back2School blev udviklet og pilottestet i foråret 2017 og kører indtil sommeren

2019 som et randomiseret kontrolleret forsøg. I Back2School bliver der arbejdet primært med eleven med problematisk skolefravær og dennes forældre i et tæt samarbejde med skolen. Indsatsen foretages af en psykolog fra kommunens pædagogiske psykologiske rådgivning. Komponenterne i Back2School bygger på den ovenstående skitserede funktionelle tilgang samt elementer fra kognitiv adfærdsterapi. Samtidig er Back2School fleksibelt og består af flere moduler, som den enkelte psykolog sammensætter på baggrund af elevens problematikker.

Afsluttende anbefalinger

Generelt skal fravær ses som et akut symptom, som kræver umiddelbar handling for at undgå, at omfanget af fraværet eskaleres, samt konsekvenserne af fraværet øges. Det er derfor anbefalelsesværdigt med en systematisk monitorering af skolefravær, sådan at der kan igangsættes en tidlig indsats. Med en

sådan monitorering er det nødvendigt, at der fastsættes nogle generelle kriterier for, hvornår elevernes fravær viser et mønster eller når et niveau, som skønnes at være bekymrende. På denne måde vil en fast procedure for videre handling kunne igangsættes, så snart en elev opfylder kriterierne for bekymrende fravær. Om der skal ekstra opmærksomhed på den enkelte elevs fravær og igangsættes initiativer, vil derfor ikke først bero på et individuelt skøn for, om fraværet er nået et bekymrende niveau. Elever med problematisk fravær er en heterogen gruppe med multiple bagvedliggende årsager til fraværet. For at kunne rumme den heterogene gruppe er det derfor anbefalelsesværdigt med fleksible indsats, som har fokus på fraværets bagvedliggende funktion, eleven og inddrager både elev, forældre og skole, sådan at der opnås en mere helhedsorienteret forståelse for elevens fraværproblematik.

REFERENCER:

Aarhus Kommune, (2017a). Retrieved from https://www.aarhus.dk/sitecore/content/Subsites/kvalitetforboernogunge/Home/Sundhed-og-trivsel/9-18-procent-har-for-meget-fraavaer.aspx?sc_lang=da

Aarhus Kommune, (2017b). *Arbejdet med elevfravær i Børn og Unge* Retrieved from <https://www.aarhus.dk/-/media/eDoc/3/7/0/3708876-6181158-1-pdf.pdf>

Baxter, S. D., Royer, J. A., Hardin, J. W., Guinn, C. H., & Devlin, C. M. (2011). The Relationship of School Absenteeism With Body Mass Index, Academic Achievement, and Socioeconomic Status Among Fourth-Grade Children. *Journal of School Health*, 81(7), 417-423. doi:10.1111/j.1746-1561.2011.00610.x

Carroll, H. C. M. (2010). The Effect of Pupil Absenteeism on Literacy and Numeracy in the Primary School. *School Psychology International*, 31(2), 115-130. doi:10.1177/0143034310361674

Egger, H. L., Costello, E. J., & Angold, A. (2003). School refusal and psychiatric disorders: A community study. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 42(7), 797-807.

Evans, L. D. (2000). Functional school refusal subtypes: Anxiety, avoidance, and malingering. *Psychology in the Schools*, 37(2), 183-191. doi:10.1002/(SICI)1520-6807(200003)37:2<183::AID-PITS9>3.0.CO;2-5

Havik, T., Bru, E., & Ertesvåg, S. K. (2015). Assessing Reasons for School Non-attendance. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 59(3), 316-336. doi:10.1080/00313831.2014.904424

Kearney, C. A. (2008a). An interdisciplinary model of school absenteeism in youth to inform professional practice and public policy. *Educational Psychology Review*, 20(3), 257-282.

Kearney, C. A. (2008b). School absenteeism and school refusal behavior in youth: A contemporary review. *Clinical Psychology Review*, 28(3), 451-471. doi:<https://doi.org/10.1016/j.cpr.2007.07.012>

Kearney, C. A., & Albano, A. M. (2004). The functional profiles of school refusal behavior - Diagnostic aspects. *Behavior Modification*, 28(1), 147-161.

Maynard, B. R. (2012). *Indicated truancy interventions : effects on school attendance among chronic truant students*. In Campbell systematic reviews ; 2012:10.

Maynard, B. R. (2015). Psychosocial Interventions for School Refusal with Primary and Secondary School Students : a systematic review. In Campbell systematic reviews ; 2015:12.

Undervisningsministeriet. (2017). Elevfraværs notat 2017: *Sådan er elevernes fravær i skoleåret 2016/17*. Retrieved from <https://uvm.dk/-/media/filer/uvm/udd/folke/pdf17/nov/171110-elevfraersnotat-2017-v5.pdf?la=da>